

RÂGİB EL-İSFAHÂNÎ’NİN
SEBEB-İ NÜZÛL
RİVAYETLERİNE
YAKLAŞIMI

Fatma SOLMAZ

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Bu kitap "Râğb El-İsfahânî'nin Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerine Yaklaşımı" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

ISBN

978-625-375-848-6

Kitap Adı

Râğb El-İsfahânî'nin Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerine Yaklaşımı

Editör

Raci TANRIKULU

ORCID iD: 0009-0009-5164-3544

Yazar

Fatma SOLMAZ

ORCID iD: 0000-0001-8706-5728

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

LAN023000

DOI

10.37609/akya.4025

Kütüphane Kimlik Kartı

Solmaz, Fatma.

Râğb El-İsfahânî'nin Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerine Yaklaşımı / Fatma Solmaz; ed. Raci Tanrıkulu.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.

96 s. : grafik, şema. ; 135x210 mm.

Kaynakça var.

ISBN 9786253758486

GENEL DAĞITIM

Akademisyen YAYINEVİ A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖN SÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'in doğru anlaşılması, yalnızca lafzî anlamların bilinmesiyle değil, aynı zamanda ayetlerin indiği bağlamın ve sebeplerinin de kavranmasıyla mümkündür. Bu noktada Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında ve tefsir edilmesinde önemli bir yere sahip olan esbâb-ı nüzûl, ortamın şartlarını ve âyetlerin doğrudan muhataplarını anlamaya imkân tanıyan temel bir ilim dalıdır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in indiği dönemde oluşmaya başlamaktadır.

Bu çalışmada, ilk dönem âlimlerinden Râgıb el-İsfahânî'nin tefsir anlayışı çerçevesinde sebep-i nüzûl ilmi incelenmektedir. Râgıb el-İsfahânî tefsiri el-Maide sûresine kadar elimizde bulunmaktadır. Bu incelemede Râgıb el-İsfahânî'nin tefsirinde sebep-i nüzûl bilgisine yaklaşımı ve bu bilginin anlam inşasındaki rolü üzerinde durulmuştur. Öncelikle rivayetlerin istatistik dağılımı yapılarak öne çıkan sebep-i nüzûl eserleriyle rivayetlerle karşılaştırıldı. Sonraki başlıklarda rivayetlerin içerikleri tahkik edilerek İsfahânî'nin sebep-i nüzûl rivayetlerini tercih yöntemi ve hükümlere ulaşmada rivayetlerin etkisi incelendi.

Fatma SOLMAZ

Bitlis-2025

KISALTMALAR

Bkz.	:Bakınız
B.	:Bin
By.	:Basım Yeri Yok
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
Ç.	:Çoğul
Edt.	:Editör
Hız.	:Hazreti
İsam.	:İslam Araştırmaları Merkezi
Ö.	:Ölüm Tarihi
S.	:Sayfa Numarası
S.A.V.	:Sallallâhü Aleyhi Ve Sellem
T.D.V.	:Türkiye Diyanet Vakfı
Vb.	:Ve Benzeri
Vd.	:Ve Diğerleri
Yy.	:Basım Yeri Yok

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı	1
2. Araştırmanın Yöntemi ve Literatür Taraması	2
3. Râgıb el-İsfahânî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ESBÂB-I NÜZÛL

1.1. Kavramsal Çerçeve	15
1.2. Esbâb-ı Nüzûlün Doğuşu ve Gelişimi.....	18
1.3. Esbâb-ı Nüzûlün Önemi	19
1.4. Esbâb-ı Nüzûlün Tespit Edilme Yöntemleri	24
1.5. Esbâb-ı Nüzûl Rivayetlerinin Kalıpları	24
1.5.1. Sebep İfade Etmede Nass Olan Rivayetler	25
1.5.2. Sebep İfade Etmede Nass Olmayan Rivayetler	25
1.6. Esbâb-ı Nüzûlle İlgili Meseleler	26
1.6.1. Taaddüd Meselesi	26
1.6.1.1. Nüzûl Sebebinin Taaddüdü.....	27
1.6.1.2. Nüzûlün Taaddüdü.....	31
1.6.2. Hükmün veya Nüzûlün Taahhürü Meselesi.....	33
1.6.3. Umûm-Husûs Meselesi.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

RÂGİB EL-İSFAHÂNÎ TEFSİRİNDE ESBÂB-I NÜZÛL RİVAYETLERİ

2.1. Esbâb-ı Nüzûl Rivayetlerinin İstatistik Dağılımı	37
2.2. Sebep-i Nüzûl Meseleleri Bakımından Rivayetlerin Analizi	41
2.2.1. Rivayetlerin Aktarılma Yöntemi.....	43
2.2.1.1. Sened Tahlili.....	43
2.2.1.2. Rivayet Sigaları.....	44
2.2.2. Taaddüt Meselesi	46
2.2.2.1. Bir Sebep Üzerine Birden Çok Ayetin Nazîl Olması	46
2.2.2.2. Farklı Sebepler Üzerine Aynı Ayetin Mükerrer Nazîl Olması.....	46
2.2.3. Taahhür Meselesi.....	47

İçindekiler

2.3. İsfahânî'nin Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerine Yaklaşımı	47
2.3.1 Umum Anlamı Tercih Etmesi	47
2.3.2. Sebeb-i Nüzûlü Rivayetlerini Değerlendirmesi	54
2.3.3. Sebeb-i Nüzûl Rivayetleri Arasında Tercihle Bulunması	59
2.3.4. Farklı Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerini Birleştirmesi	60
2.3.5. Aynı Ayet İçerisinde Yer Alan Kısımların Sebeb-i Nüzûllerinin Farklı Aktarılması	61
2.3.6. Sebeb-i Nüzûl Rivayetini Eleştirmesi	62
2.3.7. Bir Rivayetin Birden Fazla Ayetin Nüzûl Sebebi Olarak Aktarılması	62
2.3.8. Sebeb-i Nüzûl Rivayetini Aktarmakla Yetinmesi	63
2.4. Tarihi Veriler Olarak Sebeb-i Nüzûl Rivayetleri	65
2.5. Fıkıhî Hükümlere Ulaşmada Sebeb-i Nüzûl Rivayetleri	69
2.6. Kelamî Hükümlere Ulaşmada Sebeb-i Nüzûl Rivayetleri	76
2.7. Muhtelif Sonuçlara Ulaşmada Sebeb-i Nüzûl Rivayetleri	80
SONUÇ	82
KAYNAKLAR	84

Râgıb El-İsfahânî'nin Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerine Yaklaşımı

KAYNAKLAR

- Aldemir, Halil. “Esbâb-ı Nüzûl Rivayetleri Arasında Görülen Çelişkiler ve Geliştirilen Çözüm Yollarının Tahlili”. *Ekev Akademi Dergisi* 48 (2011), 141-159.
- Aydınlı, Abdullah. “merfû”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/181. Ankara, 2004.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi*. çev. Abdulaziz Hatip. 2 Cilt. İstanbul: Semerkand, 1. Basım, 2014.
- Brockelman, Karl. *Târîhu'l-edebl-i-Arabî*. çev. Ramazân Abdü'ttevvâb. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1959.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Çelebi, Kâtip. *Keşfü'z-ẓunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1941.
- Çetinkaya, Kübra. *Râgıb El-İsfahânî'nin Ez-Zerî'a İlâ Mekârimi's-Şerî'a eserinin ahlâk eğitimi açısından değerlendirilmesi*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.
- Çoban, Halime. *Bir Memlûk Edibi İbn Nübâte el-Mısırî ve Serhu'l-'Uyûn'u*. Ankara: Astana Yayınları, 2022.
- Çoban, Mehmet. “Başlangıçtan Yirminci Yüzyılın İlk Yarısına Kadar İslâmî Yazımda Cihad Literatürü”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2021), 393-444.
- Çoban, Mehmet. “Birgivi Mehmed Efendi'nin Risâle-i Cihâdiyye Eserinin Muhteva Analizi”. *İzmir'in İlmî ve Kültürel Serüveni (14-16. Yüzyıllar)*. 85-109. Bursa: Emin Yayınları, 2025.
- Çoban, Mehmet. *Cihad ve Âlim- Cihad Literatürü ve Bedreddibn İbn Cemâa-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- Demirci, Muhsin. “er-Râgıb el-İsfahânî ve Tefsiri”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5-6 (1988 1987), 201-216.
- Demirci, Muhsin. “Esbâb-ı Nüzûl”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 11/360-362. İstanbul, 1995.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. *el-Fevzü'l-kebir fî usûli't-tefsir*. Kahire: Matbaatü'l-Meymeniyye, 1893.
- Dineverî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe. *Kitâbü te'vilü müşkili'l-Kur'ân*. Kahire: Dar't-Turâs, 2.baskı., 1393.
- Ekinci, Özden Kanter. *Râgıb İsfahânî'nin Kelam Anlayışı (Kelamda Semantik Yöntem)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2011.
- Gafarov, Anar. *Râgıb el-İsfahânî'nin İnsan ve Ahlâk Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2004. (Yüksek lisans)
- Garaudy, Roger. *İslam ve İnsanlığın Geleceği*. çev. Cemal Aydın. İstanbul: Pınar Yayınları, 1990.
- Gül, Ali Rıza. “Kur'an Ayetlerini Tarihlendirmede Nüzul Sebeplerinin Rolü”. *Dini Araştırmalar* 7/19 (ts.), 191-220.

Râgıb El-İsfahânî'nin Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerine Yaklaşımı

- Gündüz, Ahmet. “Kur’ân’ın Anlaşılmasında Esbâb Nüzûl’ün Müsbet ve Menfi Etkisi”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2016), 93-113.
- Hanbel, Ahmed. *el-Müsned*. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1949.
- Hansârî, Muhammed Bakır. *Ravdatu'l-cennât fi ahvâli'l ulemai ve ş-sâdât*. 5 Cilt. Tahran: Matbaatü'l-Hükûme, 1320.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *Tefsîrüt-tahrir vet-tenvir*. 2 Cilt. Tunus: ed-Dârü't-Tûnisîyye li'n Neşr, 1984.
- İbn Manzûr, Cemaleddîn. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru's Sadır, 3. Basım, 1414.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin. *Mukaddime fi usûli't-tefsîr*. Beyrut: Dar Maktabat al-Hayat, 1980.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin. *Mukaddime fi usûli't-tefsîr*. Beyrut: Dar Maktabat al-Hayat, 1980.
- İsfahânî, Râgıb. *er-Risâle fi'l-i'tikâd*. Mekke: Câmiatu Ummi'l-Kura, 1401.
- İsfahânî, Râgıb. *Câmi'u't-tefâsîr*. Ayasofya, 212, 160.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*. çev. Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. çev. Abdalbaki Güneş - Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*. çev. Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- İsfahânî, Râgıb. *Hillu Muteşâbihâti'l-Kur'an*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2006.
- İsfahânî, Râgıb. *Mukaddimetü Tefsîri'r-Ragıb*. çev. Celalettin Divlekci. İstanbul: Klasik Yayınları, 2021.
- İsfahânî, Râgıb. *Tefsire giriş*. çev. Celalettin Divlekci. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- İsfahânî, Râgıb. *Tefsîru'r-Râgıb el-İsfahânî*. 3 Cilt. Riyad: Medâru'l-Vatan li'n-Ner, 2003.
- İsfahânî, Râgıb. *Tefsîrü'r-Râgıb*. Ayasofya, 171.
- İsfahânî, Râgıb. *Tefsîrü'r-Râgıb el-İsfahânî*. 1 Cilt. b.y.: Tanta üniversitesi, 1999.
- İsfahânî, Râgıb. *Tefsîrü'r-Râgıb el-İsfahânî*. 5 Cilt. b.y.: umul Kura Üniversitesi, 2001.
- İsfahânî, Râgıb. *Tefsîrü'r-Râgıb el-İsfahânî*. 3 Cilt. Riyad: dar'al vatan, 2003.
- Kâdî, Abdulfettah. *Esbâb-ı Nüzûl*. Ankara: Fecr Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Kara, Ömer. “Meşhur Ama Az Tanınan Çok Yönlü Bir İlim Adamı: Rağıb el-İsfahani”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2012), 101-146.
- Kiriş, H. Mustafa. *er-Râgıb el-İsfahânî'nin Mukaddimetü't-tefsîr adlı eseri ve Fâtiha süresi'ndeki uygulamasının tefsîr usûlü açısından değerlendirilmesi*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2006.
- Koçhan, Yakup. *Râgıb el-İsfahânî'nin Tefsirinde Yakın anlamlı Kelimeler ve Nüansları*. Atatürk Üniversitesi, 2022.
- Nisâbüri, Hâkim. *el-Müstedrek 'ale's-sahihayn*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

Râgıb El-İsfahânî'nin Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerine Yaklaşımı

- Polat, Salahattin. "Mürsel". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 32/52-54. İstanbul, 2006.
- Râzî, Fahreddin. *Esâsü'l-takdîs*. Kahire: Matbaatü'l-Kheyr, 1406.
- Salih, Subhi. *Kur'an İlimleri*. çev. Mehmet Said Şimşek. İstanbul: Hikmetevi yayınları, 3. Basım, 2015.
- Sârîsî, Ömer Abdurrahman. "er-Râgıb el-İsfahânî ve cühûduhu fi'l-luğa". *Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye*, C. 52. Medine: y.y., 1401.
- Serinsu, Ahmed Nedim. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzul'ün Rolü*. İstanbul: Şûle Yayınları, 3. baskı., 2018.
- Serinsu, Ahmet Nedim. *Kur'an ve Bağlam*. İstanbul: Şule yayınları, 3. Basım, 2018.
- Süleymân, Mukatil b. *el-Eşban ve'n nezair fi'l Kur'anil Kerim*. İstanbul: y.y., 2. baskı., ts.
- Süyûtî, Celâleddin. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*. çev. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik. 2. Cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 8. Basım, 1987.
- Süyûtî, Celâleddin. *Esbâbü'n Nüzûl*. çev. Abdulcelil Alpkıray. 2 Cilt. İstanbul: Semerkand Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Süyûtî, Celaluddin. *Buğyetü'l-vuât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât*. Beyrut: y.y., ts.
- Şehrezûrî, Muhammed b. Mahmûd. *Nüzhetü'l-ervah ve ravzâtu'l-efrah*,. 5 Cilt. Trablus: y.y., 1988.
- Tanrıkulu, Raci. *Bakillânî'nin İman ve Küfür Meselesine Yaklaşımı*. Ankara: Fecr Yayınlar, 2025.
- Tanrıkulu, Raci. *İlahi Takdir ve İnsan İradesi Bağlamında Hidâyet ve Dalâlet Meselesi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2025.
- Tay, Hekim. "Zeccâc'ın Esbâb-ı Nüzûl Rivâyetlerine Yaklaşımı". *İslami Araştırmalar Dergisi* 30/3 (2019), 361-382.
- Tay, Hekim. *Kur'an'a Göre Mekke'de Sınıfsal Yapı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Tay, Hekim. "Kur'an İlimleri Bağlamında Erken Dönemde Nesh Algısı: Hâris el-Muhâsibî Örneği", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 51/1 (2019), 49-82.
- Tay, Hekim. *Kur'ân-ı Kerîm'in Anlaşılmasında Belâgat İlminin Rolü*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Tay, Hekim. "Mekke Toplumunda Ayetlere Yansıyan Dini İnanç Davranışları". *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 4/14 (2017), 1677-1686.
- Tay, Mesut. "Abese Sûresi Bağlamında Hz. Peygamber'e Yöneltilen "İtâb" Ayetleri", *Bitlis İslamiyat Dergisi* 3/2 (Aralık 2021), 50-64.
- Tay, Mesut. *Suddî Tefsirine Hermenötik Bir Okuma* Ankara: Fecr Yayınları, 2022.

Râgib El-İsfahânî'nin Sebeb-i Nüzûl Rivayetlerine Yaklaşımı

- Tay, Mesut. *Zemahşeri'nin Ahkam Ayetleri Yorumlama Yöntemi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- Temizkan, Abdullah. *Rağib el-İsfahânî'nin Kur'an'ı Anlama ve Yorumlama Yöntemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora, 2008.
- Tirmizî, Muhammed b. İ. *Sünenü't-Tirmizî*. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1988.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan. *Esbâb-ı Nüzûl*. çev. Necdet Çağır, Necati Tetik. İstanbul: Ketebe Yayınları, 3. Basım, 2021.
- Yılmaz, Muhammed Enes. *Sebeb-i Nüzul Rivayetleri ve Bağlam*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2023.
- Yolcu, Mehmet. "Râgib El-İsfahânî ve El-Müfredât Fî Garîbi'l Kur'an'ı". *Hikmet Yurdu* 1 (2008), 109-147.
- Zarzûr, Adnan. *el-Kur'an nusûsuhu*. Şam: Üniversite Yayınları, 1400.
- Zeccâc, Ebû İshâk. *Me'âni'l-Kur'an ve i'râbüh*. 5 Cilt. Beyrut: Dar el-Cevzî, 1988.
- Zehebî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. 25 Cilt. Beyrut: al Risala Vakfı, 3. Basım, 1985.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'an*. 4 Cilt. Beyrut: darul ihya, 1. Basım, 1957.
- Zirikli, Ali b. Fâris. *el-A'lâm*. 20 Cilt. Beyrut: Dar alam, 15. Basım, 2002.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-irfân fî 'ulûmi'l-Kur'an*. çev. Halil Aldemir. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2015.